

I. BALKAN SAVAŞI VE BULGAR ORDUSUNDA ERMENİ BÖLÜĞÜ

İbrahim KAMİL*

ÖZET

Balkan Savaşları Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Balkan İttifakı'nın Osmanlı Devleti'ne saldırması üzerine başlamıştır. Aralarında daha güçlü orduya sahip Bulgaristan, bu savaşa öncülük etmiş, hedefi olan Edirne dâhil bütün Trakya'yı ele geçirmek istemiş, Çatalca'ya kadar gelmiştir. Bulgaristan, Osmanlı topraklarına yönelik çıkarlarını elde etmek hedefinde ülkesinde yaşayan veya başka ülkelerde bulunan Ermenilerin de savaşa katılmalarını teşvik etmiş, Bulgar-Ermeni işbirliğini pekiştirmek amacıyla ordusu içerisinde bir Ermeni Gönüllüleri bölüğü kurmuştur. Bu bölük savaş sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmış, I. Balkan Savaşı'ndan hemen sonra da terhis edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkan İttifakı, Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı, Bulgaristan, Ermeniler, Ermeni Gönüllüleri Bölüğü.

ABSTRACT

The Balkan wars begun with the aggression of the Balkan Alliance including Bulgaria, Serbia and Montenegro against the Ottoman Empire. Bulgaria that had the strongest army was pioneer in this war, aimed to conquer the whole Thrace, Edirne included, and advanced until Chataldja. It urged the Armenians living on its territory or abroad to take part in the war in order to reach its aspirations towards the Ottoman Empire; thus it formed a Armenian Volunteer Troop inside its army in order to increase the Bulgarian-Armenian cooperation. This troop fought against the Ottoman Empire and was demobilized just after the end of the First Balkan War.

Keywords: Balkan Alliance, Ottoman state, Balkan War, Bulgaria, Armenians, Armenian Volunteer Troop.

1789 Fransız İhtilali'nin yaygınlaştırdığı milliyetçilik hareketlerinden en fazla Balkanlar etkilenmiştir. Yüzyıllardır Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olan bu topraklar, farklı etnik ve dini yapıları sebebiyle azınlıkların hareket alanı haline getirilmiştir. Bölgeye yönelik çıkarları yüzünden büyük devletler ve Rusya, Balkanlardaki halkları Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmış, isyan ettirmiş ve nihayetinde bağımsız birer devlet olarak ortaya çıkmalarına vesile olmuştur. Yeni kurulan bu küçük devletlerin elde ettikle-

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Edirne. ikamil2002@yahoo.com

ri sınırlardan memnun kalmamaları ve daha geniş alanlar için yayılcı tavırlar sergilemeleri krizleri devam ettirmiştir. Bu süreçte Osmanlı topraklarında gözü olan ülkeler bir araya gelmişler, hedefledikleri amaçlarını gerçekleştirmek için farklı etnik ve dini topluluklarla da işbirliği yapmışlardır. Bulgaristan'ın I. Balkan Savaşı'nda Ermenileri kullanması buna örnektir.

Ermeniler 5-6., 8., 10-11., 17. yüzyıllar ile 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Bulgaristan'a göç etmişlerdir. Daha çok kilise ve okul inşaatlarında çalışmışlardır (Krikoryan, 2001: 414-415). Bulgaristan'daki nüfusları hakkında kesin bilgiler olmamasına rağmen, 19. yüzyılın sonlarında (1881) bölgede bulunan bazı seyyahlar sayılarının 3436 olduğunu belirtmişlerdir (Krikoryan, 2001: 414). 1894-1896 yıllarında Anadolu'da başgösteren Ermeni isyanları sonucu, yarısının kısa zamanlı ve transit geçişli olduğu düşünülen, 50 bin kadar Ermeni Bulgaristan'a göç etmiştir (Agukyan, 2001: 124). Sayıları ile ilgili Basmacıyan'ın hazırladığı tablodan 1915 tarihinde Bulgaristan'da 20 bin Ermeninin yaşadığı anlaşılmıştır (Uras, 1987:130). Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında Bulgaristan'a giden Ermeniler ile Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Ermenistan Devleti'nin kurulmasından sonra göç edenler düşünüldüğünde Bulgaristan'daki Ermeni nüfusunu 47 bin olarak tahmin etmek mümkündür (Krikoryan, 2001: 414).

Sadece I. Balkan Savaşı dönemini kapsayan bu çalışmayla; Bulgaristan'ın bir Makedonya-Edirne Gönüllüler ordusu kurmaya neden ihtiyaç duyduğu ve bu ordu bünyesinde bir Ermeni bölüğüne yer vermeyi niçin önemseydiği araştırılmıştır. Ayrıca, Ermeni bölüğünün kurulma aşamasından itibaren I. Balkan Savaşı'na katılması ve savaştaki faaliyetleri irdelenmiş, Osmanlı Devleti aleyhine oluşturulan Bulgar-Ermeni işbirliğinin sebepleri, ortak terminolojiye dikkat edilerek analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çıkar çatışmaları Balkanlar'da yeni bir savaşa gidilmekte olduğunu göstermiştir. Bu çerçevede Balkan Savaşları 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın devamı olarak değerlendirilmiştir (İliev, 1989: 3). İtalya'nın Trablusgarb'a saldırması üzerine Osmanlı Devleti'nin müdahalede bulunması zaten bozuk olan mali ve askeri durumunun daha da kötüleşmesine sebep olmuştur. Bunu fırsat bilen Balkan Devletleri Bulgaristan'ın önderliğinde ittifak girişimlerini başlatmışlardır. Öncelikle, Makedonya'nın paylaşılması konusunda anlaşmazlıklar çıkmış olsa da Bulgaristan Sırbistan'ı ikna etmiş, aralarında 13 Mart 1912 tarihinde "*Dostluk ve İttifak Antlaşması*" imzalanmıştır (Radoslavov, 1995: 431). Bulgaristan ve Sırbistan bu antlaşma ile birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanımış ve Osmanlı Devleti'nden ele geçirilecek yerleri aralarında paylaşmayı esas almışlardır. Bundan sonra antlaşma yapma sırası Yunanistan'a gelmiştir. Daha önce Yunanistan'ın bu doğrultudaki çabalarını geri çevirmesine rağmen Bulgaristan, bu sefer kendisi işbirliği teklifinde bulunmuştur. İki devlet arasında Makedonya'nın paylaşılması konusunda anlaşmazlıkların varlığı görüşmelerin uzamasına sebep olmuşsa da sonuçta, Bulgaristan ile Yunanistan 29 Mayıs 1912 tarihinde Sofya'da bir "*İttifak Antlaşması*" imzalamışlardır (Stanev, 1992: 160).

Üç Balkan devletinin ittifak oluşturduğunu gören ve bunu değerlendiren Karadağ, Bulgaristan ile Ağustos 1912'de sözlü bir antlaşma yaparak birliğe katılmıştır (Dimitrov vd., 1981: 283; Stanev, 1992: 160). Bu devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı bir araya gelmelerinde Rus diplomasisinin rolü olduğu gözlerden kaçmamıştır (Balkanskata Voyna ili Ruskata Oranjeva Kniga, 1914; Bayur, 1983: 350-364; Dimitrov vd., 1981: 283-248). Osmanlı Devleti ise Balkanlar'da kendisine karşı ittifaklar kurulurken iç çekişmeler, partiler arası mücadeleler, Trablusgarp Savaşı'nın yarattığı maddi ve manevi kayıplar, Yemen ve Arnavutluk'ta çıkan iç isyanlarla uğraşmıştır (Uçarol, 1995: 435).

Osmanlı Devleti'ne karşı yapacakları savaşa hazırlanmak üzere Balkan İttifakı'nı oluşturan devletler 17 Eylül 1912 tarihinden itibaren seferberlik ilan etmeye başlamışlardır (Lazarov vd., 1999: 267). Bulgar kaynaklarına göre Bulgaristan 30 Eylül'de seferberlik ilan etmiştir (Lalkov, 1982: 28). Yine aynı kaynaklara göre Bulgar ordusu Trakya'daki Osmanlı orduları ile kıyaslandığında, sayısal anlamda, daha üstün konumda olmuştur. General Vasili Kutinçev komutasında 79.370 kişilik 1. Ordu, General Nikola İvanov komutasında 122.748 kişilik 2. Ordu ile General Radko Dimitriev komutasında 94.884 kişilik 3. Ordu savaşa hazırlanmıştır. Bu güçlere ilave olarak Makedonya cephesinde 48.523 asker ve Rodoplarda 33.180 asker konuşlandırılmıştır. Yine Rodoplarda 16 bin kişiden oluşan Makedonya-Trakya Gönüllüleri olarak adlandırılan birlikler bulunmaktadır. I. Balkan Savaşı'nda Bulgarlar toplam 1.914.160 kişi olan erkek nüfusunun 599.878'ini savaşa hazır hale getirmişlerdir (Ministerstvo na Voynata, 1933; Hall, 2003'ten). Diğer Balkan Devletleri de hesaba katıldığında Osmanlı Devleti'ne karşı aktif olarak katılan toplam asker sayısı 520 bindir (Halaçoğlu, 1995: 15). Bunların 235 bini Bulgar, 100 bini Sırp, 45 bini Yunan ve 35 bini Karadağlıdır. Yunanistan'ın 150 bin askeri silah altına alma gücünde olduğu göz önüne alınmalıdır. Osmanlı ordusunun Balkanlardaki mevcudu ise 450 bin olarak tespit edilmiştir (Halaçoğlu, 1995: 15).

Balkanlarda olası bir savaşın gidişatını yakından görmek, gelişmeleri izlemek üzere 531 yabancı temsilci görev almıştır. Bunlar; 275'i Ermeni, 82'si Rus, 68'i Romen, 40'ı Sırp, 25'i Ege kıyılarından gelenler, 15'i Avusturya-Macaristan, 12'si Karadağ, 3'ü Yunan, 2'si Çek ve birer İtalyan, İngiliz, Arnavut, Hırvat ve diğerleri şeklinde tanımlanmıştır (Dırvingov, 1919: 655).

Makedonya-Edirne Gönüllüleri Ordusu

Bulgaristan, seferberlik ilanından sonra birliklerini savaşa hazırlamaya başlamıştır. Planlanan yapılmadan farklı olarak asker olmayan Bulgar vatandaşları ile ülke dışından Bulgar olmayanların da savaşa gönüllü olarak katılmak istemeleri üzerine bir gönüllüler ordusu kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Büyük devletler ve Rusya da bu oluşuma destek vermiştir. Hatta ülkelerindeki Bulgar asıllı vatandaşlarının savaşa gitmelerini teşvik etmiştir. Bulgaristan'a gelen gönüllülerin sayısı 14.670 kadardır (Petrov, 2008: 486). Aralarında 1.185 kadar yabancı ülke vatandaşı da bulunmaktadır (Ginçev, 1982: 141).

I. Balkan Savaşı'nın öncelikli amacı Makedonya ve Edirne'nin ele geçirilmesi olduğu için gönüllü orduya Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu adı verilmiştir. Bu gönüllüler ordusuna, diğerleri yanında Makedonya ve Edirne Trakya'sından Bulgaristan topraklarına göç eden Bulgarlar da yazılmıştır. Bunların sayısı 35-40 bin kadar olmuş, değişik yaş gruplarındakiler savaşa katılmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Bulgaristan içlerinden de, sadece 17-24 Eylül 1912 tarihlerinde başta Filibe (Plovdiv), Plevne (Pleven), Silistre, Eski Zağra (Stara Zagora) ve Varna gibi şehirler olmak üzere binlerce gönüllü Sofya'ya akın etmiştir. Ayrıca yine farklı bölgelerin yerel makamlarından 62 adet telgraf gönderilerek orduya katılmak üzere gelmek isteyenlerin olduğu belirtilmiştir (Dırvingov, 1919: 47). Gönüllüler ordusuna katılımlar seferberlikten sonra da devam etmiştir. Loveç, Radomir, Sviştov, Aydos, Razgrad, Haskovo, Dobriç, Rila, Rahovo, Lom, Sestrime ve Köstendil gibi şehirlerden bu doğrultuda telgraflar gelmiştir (Dırvingov, 1919: 50). Bulgaristan dışından da mesela Rusya, Avusturya-Macaristan, Romanya ve hatta ABD'den telgraflar çekilmiş, gönüllüler ordusuna katılma istekleri iletilmiştir (Dırvingov, 1919: 48).

Osmanlı Devleti'ne yönelik bir savaş düşüncesi Bulgaristan'daki Ermeni göçmenler arasında da heyecan dalgası yaratmış, ne yapılması gerektiği konusunda fikirler ileri sürülmüştür. Bazı Ermeniler bu savaşa Bulgaristan safında katılmak gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Zaten Bulgaristan'daki subay okullarından mezun olmuş olan Ermeniler savaşa gitmek üzere başvurmaya başlamışlardır. Bazıları da daha yeni Bulgaristan'a gelmiş olmalarına ve hazırlanan gönüllüler listelerinde isimleri bulunmamasına rağmen orduya katılmak istemişlerdir. Mesela bu Ermeni göçmenlerden Rusçuk'a (Ruse) yerleştirilenlerden altmış kadarı, Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusuna yazılmışlardır (İliev, 1989: 20).

Bu dönemde özellikle Çarlık Rusya'sının, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'ne yönelik savaş kararını desteklemesi tarihî çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini göstermiştir. Birinci Petro'nun 1725'te yazdığı ve 1738 tarihinde açıklanan vasiyetnamesinde (Mustafaev, 2013: 19-21) de belirtildiği üzere Çarlık Rusya'sı; "*Avrupa ve sair komşu devletler dâhilinde fitne, kin ve nefret tohumları yaymalı...*" (Mustafaev, 2013: 20), "*Avrupa ve Asya hazinelerinin anahtarı olan İstanbul'u başkent olarak elde etmeli...*" (Mustafaev, 2013: 20) ve "*...âlemde padişahlar padişahı olmalıdır...*" (Mustafaev, 2013: 20). Bu sebeple Rusya, Bulgar ordusunda bir Ermeni bölüğü kurma çalışmaları başlayınca ülkesindeki Ermenilerin bu birliğe katılmasını teşvik etmiştir.

Ermeni Gönüllüleri Bölüğü

Ermeni Cemaati arasında Osmanlı Devleti ile yapılacak bir savaşa katılmak gerektiğini ileri sürenlerden biri tanınmış ihtilalci Andranik Ozanyan'dır. Andranik, 1865 Şebinkarahisar doğumludur. Osmanlı'ya karşı başlatılan ilk isyanlara buradan katılmıştır (Mustafaev, 2012: 290). Daha sonra İstanbul'a gitmiş ve Ermeni örgütlerinde aktif rol almıştır. Özellikle Hınçak Komitesi Ozanyan'ın tecrübe kazandığı örgüt olmuştur. Katıldığı eylemler sırasında

bir Türk polis şefini öldürmüş ve Batum'a kaçmıştır. Bir süre sonra buradan da ayrılarak 16 Mayıs 1895 tarihinde 40 silahlı adamıyla birlikte Sason'a gitmiş ve Ermeni Serop çetesine katılmıştır. Serop'un ölümü üzerine çetenin başına geçmiş, Sason isyanlarında* çok sayıda Müslümanı katletmiştir (Mustafaev, 2012: 290). Hatta Ermeni köylerine de baskınlar düzenlemiş ve birçok Ermeni'ye işkence yapmıştır. Ruslardan silah yardımı alan Ozanyan 1906 yılında Bulgaristan'a geçmiştir (Mustafaev, 2012: 290).

Ozanyan'ın katıldığı ve eylemler düzenlediği Hınçak Komitesi, Kafkas-yalı Ermenilerden Avedis Nazarbeg, eşi Maro ile Kafkasyalı Ermeni öğrenciler tarafından 1887'de İsviçre'de kurulmuştur (Uras, 1987: 431). Siyasi programı Sosyalist-Marksist ve merkezîyetçi olan bu komitenin amacı; Türkiye Ermenistan'ını kurtararak Rus ve İran Ermenistan'ı ile birleştirip bağımsız bir devlet kurmaktır (Uras, 1987: 431-439). Osmanlı Devleti içerisinde terör eylemleri yapmayı amaçlayan diğer bir örgüt olan Taşnak Komitesi 1890'da Tiflis'te kurulmuştur (Şimşir, 2007: 24). Osmanlı Devleti aleyhine çalışan Balkanlı çeteleri örnek alan bu hareket, daha önce kurulmuş olan çeşitli dernek ve örgütlerin bir araya gelerek Taşnaksutyun Komitesini (Ermeni İhtilâl Cemiyetleri Birliği) oluşturması ile faaliyete başlamıştır. Bu birleşmeyi Krisdapor Mikaelyan ve arkadaşları gerçekleştirmiştir (Uras, 1987: 442). Taşnak Komitesinin ilk kuruluşundaki amacı Tiflis ve Van'daki örgütler ile Hınçak Komitesini birleştirmek olmuştur. Ama esasta Osmanlı topraklarında ihtilâl yolu ile Ermenistan kurmayı (Osmanlı Belgelerinde Ermeni..., 2008: VI), Bulgaristan gibi bağımsız bir devlet olmayı hedeflemiştir (Uras, 1987: 443). Bu sebeple, her iki komite Bulgar isyancılarını örnek almıştır. Nisan 1876'da Bulgarların ayaklanması (İstoriya, 1993: 64; Todorov, 1979: 77) Osmanlı ordusu tarafından bastırılınca "*Müslüman Türkler Hristiyan Bulgarları katlediyor*" denilerek Avrupa'da propaganda yapılmış ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasına sebep olunmuştur. Ermeni komiteleri de aynı stratejiyi takip etmişler (Şimşir, 2007: 82-83), tıpkı Bulgar isyanlarının Rusya ve Batılı devletler tarafından sürekli istismar edilmesi gibi (Todorov, 1979: 78-79), Ermeni Komitelerinin, isyanlar sırasında kendi halkı başta olmak üzere Müslüman Türklere yaptığı baskı, zulüm, işkence ve katliamların Osmanlı güvenlik güçlerince bastırılmaya çalışılması üzerine Avrupa kamuoyunun müdahale etmesini istemişlerdir (Kocabaş, 2014: 595).

Dolayısıyla Ermeni Komiteleri Balkanlarda da örgütlenmiş, özellikle Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar çeteleri ile işbirliğine gitmişler, Osmanlı Devleti aleyhine 1896 tarihinde kalkıştıkları isyanlar sonrası daha aktif bir şekilde bir araya gelmişlerdir (Uras, 1987: 541). 1898 yılında Taşnak Komitesinin Balkanlardaki temsilcisi, Filibe'deki Ermeni okulu müdürü Rosdom (Stephan Zorian) tarafından Ermeni-Makedonya Birliği kurulmuş (Günay, 2015: 28), Osmanlı topraklarında yapılacak terör eylemleri için kullanılacak bombalar Bulgaristan'daki uzmanlar tarafından hazırlanmıştır

* Sason olayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Musa Şaşmaz, İngiliz Konsolosları ve Ermenilerin Katliamı İddiaları (1878-1914), Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2013, s. 484-557.

(Uras, 1987: 541). Yine Osmanlı Devleti-Bulgaristan sınırına yakın Tupnisa denilen yerde gizli bir askerî okul açılmış ve Bulgar ordusunda yüzbaşı olan Bogosyan tarafından 80 kadar Ermeni genci burada eğitim görmüştür (Uras, 1987: 541). Ayrıca İstanbul'daki Osmanlı Bankası baskını (Gürün, 1983: 164; Kamil, 2014: 1600-1605), Selanik'te atılan bombalar ve Abdülhamid'e suikast (Gürün, 1983: 167; Şimşir, 2007: 25) gibi terör eylemlerinde birlikte yer almışlardır.

Yine Genevre, Paris, Londra ve Milano gibi Avrupa şehirlerinde Ermenilerin Osmanlı Devleti aleyhinde düzenlediği mitinglere Bulgar Komiteleri katılmışlardır (Günay, 2015: 28). Verilen bu desteğe karşılık olarak 1901 tarihinde Edirne yakınlarındaki Makedonya Komitesinin Osmanlı güvenlik güçleriyle girdiği bir çatışmaya Taşnak Komitesi üyeleri destek olmuşlardır (Uras, 1987: 542).

Andranik Ozanyan Bulgaristan'dan Avrupa'ya geçmiştir. Taşnak Komitesi'nin 22 Şubat-4 Mayıs 1907 tarihleri arasında Viyana'da düzenlediği IV. Dünya Kongresi'ne katılmış ve radikal görüşleri sebebiyle çete temsilcisi seçilmiştir. Daha sonra Bulgaristan'a geri gelerek Balkan Savaşlarında birlikte savaşacağı Makedon-Bulgar Komitacıları ile temas kurmuştur (Yıldırım, 2014: 119). Andranik, bir süre sonra Varna'nın Galata köyünde bir eve yerleşmiş, evin iki odasını silah ve cephane imalathanesine dönüştürmüştür. Zaman zaman Sofya, İngiltere, Fransa ve Belçika'ya gidip gelmiş, burarlardan silah ve cephane temin etmeye çalışmıştır. Ozanyan'ın faaliyetleri dikkatlerin üzerine çevrilmesine yol açmıştır. Herkes onun Bulgaristan'daki Ermenileri organize etmesini, bir araya getirmesini ve Bulgar yetkili makamları ile görüşmeler yaparak savaşa katılmak isteyen Ermenilerin Bulgar ordusu arasında yerlerini almasını sağlamasını beklemiştir. Andranik de bu beklentileri boşa çıkarmamıştır. Osmanlı Devleti'nin elde ettiği bilgilerden Ozanyan'ın, 1908 yılından itibaren Taşnak Komitesi'nin Bulgaristan şubesi sorumlusu olarak görevlendirildiği anlaşılmıştır (Yıldırım, 2012: 282).

Bu arada başka Ermeni ihtilalcilerin de Ermeni komitelerinde aktif görevler almaya başladığı görülmüştür. Bunlardan biri Azerbaycan Nahçıvan doğumlu, Batı kökenli Garegin Njdeh'tir. Njdeh, "Büyük Ermenistan" yolunda Zengezur'da Müslümanlara katliamlar yapmıştır (Mustafayev, Mart 2013: 206). Njdeh, Makedonya Bağımsızlık Hareketi liderleri Boris Sarafov ve Liabov Gurin'in aracılık etmesiyle 1906'da 20 yaşındayken Bulgaristan'a gelmiştir (Nikolova, 2001: 406). Sofya'daki harp akademisinde okumuş ve Balkan savaşlarında Osmanlı'ya karşı Ermeni gönüllü birliklerini kurmuştur (Troçki, 1995: 362). Daha sonra Taşnak Komitesi'nin liderlerinden Rosdom'un, Makedonya İç İhtilalci Örgütü'ne önerisi üzerine Rila Manastırı yakınlarındaki askeri okulda (Garabedyan, 2001: 353) Ermeni ve Bulgarlardan oluşan 400 kişilik gruba eğitim vermiştir. Petersburg Üniversitesinin eski öğrencisi ve Taşnak Komitesi'nin Lijin davasında yargılanarak üç yıl tutuklu kalan "*Yoldaş Garegin*", bu grubu on gün boyunca günde on saat çalıştırarak Balkan Savaşı'na hazırlamıştır (Kamil, 2014: 1614). Garegin savaşta önce Bulgaristan ordusunun ihtiyat kuvvetlerinde teğmen olarak

görev yapmıştır. Ermeni Gönüllüleri bölüğüne resmi olarak da komuta etmiştir. Ancak gerçek lider Andranik Ozanyan olmuştur (Mustafayev, 2012: 290-293; Yıldırım, 2012: 283). Sofya'daki askeri okulda eğitim veren bir başka Ermeni Bulgar ordusunda yüzbaşı olarak görev yapan Bohos Bohosyan'dır (Garabedian, 2001: 353). Bohosyan savaşmak dışında Makedonya ve Doğu Anadolu'da çeşitli eylemler yapacak olan bu adaylara iyi birer istihbaratçı ve ajan olmaları için dersler de vermiştir (Garabedian, 2001: 353; Kamil, 2014: 1615).

Andranik ve Garegin, gönüllü Ermenileri Bulgar ordusuna almak ve "ortak düşman" Türklere karşı birlikte savaşmalarını sağlamak için çalışmaya başlamışlardır. Andranik kurumlar arası görüşmeleri üstlenmiş, Garegin ise savaşa katılmak isteyen Ermenilerin organizasyonunu yapmıştır. Bu arada zaten bir grup Ermeni Sofya'da teşkilatlanmış ve askeri eğitime başlamışlardır. Plovdiv, Ruse, Burgaz, Dobriç, Varna ve diğer yerlerde oluşturulan küçük gruplar da oralarda eğitime alınmışlar, Sofya'ya gönderilecekleri zamanı beklemeye başlamışlardır (Diamandiev, 1938: 6). Çalışmaları düzenli yürütmek amacıyla 7 kişilik bir komisyon kurulmuştur. Ermenilerden oluşan bu komisyondakilerin görevi Ermeni askerleri için gerekli olan elbise, çamaşır, sırt çantası, sargı bezi, pansuman aleti ve ilaç gibi ihtiyaçları tedarik etmek olmuştur. Ayrıca Ermeni kadınları savaş alanında kullanılacak Ermeni bayrak ve flamaları dikmekle görevlendirilmişlerdir. Bazı Ermeni tüccarlar da maddi yardımlarda bulunmuşlardır (Agayan, 1979: 78-79).

Seferberlik ilan edilince diğer şehirlerde savaş eğitimi alan gruplar Sofya'ya çağırılmıştır. Bu arada Andranik Ozanyan, Haçik Takvoryan ve Hugas Minasyan'dan oluşan bir heyet kurulmakta olan Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu yetkilileriyle görüşmelere devam etmiştir. Heyet, Ermeni Cemaati ve savaşa katılmak isteyen Ermeni gönüllülerinin yazıp gönderdikleri dilekçeleri Yarbay Protogerov, Binbaşı Dirvingov, Dr. Polihron, N. Neyçev ve Kristö Stançev'den oluşan komisyona iletmış, kabul etmeleri için çalışmıştır (İliev, 1989: 20). Buradaki amaçları kurulmakta olan Gönüllüler ordusuna Ermenileri yazdırmak ve önemli görevler almalarını sağlamaktır.

Ermeni heyetinin ısrarlı başvuruları sonuçlanmış, Bulgar hükûmetinden 27 Eylül 1912 günü cevap alınmıştır. Cevapta, verilen desteğin memnuniyetle kabul edildiği ve gerekenin yapılacağı bildirilmiştir. Bu doğrultuda yetkili makamlardan 3 Ekim 1912'de Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu komutanlığına 2 Numaralı emir gönderilmiştir. Bu emirde "Ermenilerin Bulgaristan'a yönelik sempatilerinin göz önüne alınarak, kendilerinden oluşan bir Gönüllüler bölüğünün kurulması, bu bölüğün Ermeni subay ve erlerinden oluşturulması ve Ermeni bayrağı taşımalarının sağlanması" istenmiştir (İliev, 2001: 368). Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusuna gönderilen Ermeniler çeşitli kademelerde görev almışlardır. Mesela, Dr. Arşak Mnatsakanov 3. Tugay'a doktor olarak atanmıştır. 12. Kırklareli taburuna bağlı 3. Bölük komutanlığına Ermeni Torg getirilmiştir. Yine 3. Tugay'da Dr. Arman Süni ve sağlık görevlisi Aram görevlendirilmiştir (Agayan, 1979: 79). Erme-

ni Gönüllüleri bölümü Bulgaristan Genelkurmay Başkanlığı'nın emirleri doğrultusunda oluşturulup gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra 8 Ekim 1912'de Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusuna katılmıştır. Aynı gün Sofya'da törenler yapılmıştır. Törenlerde iki bayrak kullanılmıştır. Biri Ermeni bayrağı diğeri ise devrim bayrağıdır. Ermeni gönüllüleri sırayla sadakat yemini etmişlerdir (İliev, 2001: 368). Bu arada I. Balkan Savaşı başlamıştır. Balkan İttifakı'nı oluşturan devletler 14 Ekim 1912 günü Osmanlı Devleti'ne bir nota vermişler ve Balkan topraklarında reform yapılmasını istemişlerdir. Bu notaya daha cevap verilmeden Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiş, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan bunu takip ederek 18 Ekim 1912'de savaşa katılmışlardır (Mançev, 1999: 163).

16 Ekim 1912 tarihinde Ermeni Gönüllüleri bölümü 2. Bölük adı altında Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusunun 12. Kırklareli taburuna bağlı 3. Tugay emrine verilmiştir. İlk oluşumda 231 asker vardır. Cepheye hareketi sırasında 42 gönüllü daha katılmıştır (Armenskata Rota v Osvoboditelnata Voyna 1912-1913, 1914: 126). Daha sonra bu sayı 300 kişiye çıkmıştır (Yıldırım, 2014: 118; Lalkov, 1982: 29). Bölükte her meslekten asker yer almıştır. Zanaatkârlar, tezgâhtarlar, işçiler, öğretmenler, Romanya'dan gelen ayakkabıcılar ve değişik ülkelerden gelen devrimciler bunlardandır (Ağayan, 1979: 80). Ermeni bölümüne bölüm komutanı olarak savaşçı kişiliği yanında demokratik idealleri ve milliyetçi duyguları ile de tanınan Teğmen Garegin atanmıştır. Bölük Voyvodalığına ünlü ihtilalci Andranik Ozanyan getirilmiştir. Ermeni Gönüllüler bölümünün resmen kurulmasından sonra gönüllülerin eğitimine devam edilmiştir. Cepheye gönderilene kadar bütün Ermeniler Sofya'daki kız lisesinde konaklamışlar (Yıldırım, 2014: 121; İliev, 1989: 24), Teğmen Garegin komutasında Sofya'ya yakın Lozenets çayırında savaşa hazırlanmışlardır.

Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu büyük zorluklarla kurulmuştur. Subay ve astsubay kadroları noksandır. Telefon teknisyenleri ile yeterli silah ve teçhizatlar bulunması için epey uğraş verilmiştir. Ama bütün bunlara rağmen Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edildiğinde Gönüllüler ordusu hemen hemen hazır hale getirilmiştir. Bu ordu üç tugaydan oluşturulmuştur. Toplam 14.670 asker mevcudu vardır (İliev, 2001: 369). Ordunun ve her taburun savaş bayrağı hazırlanmıştır. Ayrıca 430 at arabası, 1.780 at ve 820 öküz bulunmaktadır (İliev, 1989: 24). Silahlar yeterli değildir. Ordu komutanlığından, Gönüllü taburları cepheye vardıklarında ganimet silahların kendilerine teçhizat olarak verileceği bilgisi iletilmiştir. Ermeni bölümüne verilmek üzere İngiltere'den bin adet kama getirilmiştir. Bu kamalar, kendisinin de savaşa katkısı olmasını isteyen Ermeni bir tüccar tarafından Bulgaristan'a gönderilmiştir (İliev, 1989: 24).

Ermeni Gönüllüleri bölümü cepheye gitmek üzere yola çıkmış, öncelikle törenin yapıldığı Kral Aleksandır II. heykeli önünden geçmiştir (Yıldırım, 2014: 121). Burada kendilerine kasımpatı ve diğer sonbahar çiçekleri takılarak fotoğraflar çekilmiştir. Sonra başkentin Slaveykov meydanında kendilerini bekleyen birliklerine katılarak yerlerini almışlardır. Sofya'daki yerli

Ermeniler de cepheye giden Ermeni bölüğüne destek olmuşlardır. Yol boyunca çiçek demetleri taşımışlar, tatlılar, sigaralar ve sıcak ekmekler vererek, sağlıklı dönüş temennilerinde bulunmuşlardır (İliev, 2001: 370).

23 Ekim 1912'de Ermeni bölüğü Güneydoğu cephesine hareket etmiştir. Yolda bir gece Dolni Pasarel köyünde, bir gece Samakov'da, bir gece Kostenets'te kalmış, oradan tekrar geriye Saranbey istasyonuna dönmüştür. Buradan 75-80 kişilik yük vagonlarıyla Tırnovo-Seymen'e hareket edilmiş ve 28 Ekim öğleden sonra hedefe varılmıştır. Tırnovo-Seymen yanında Ermeni bölüğüne silah ve teçhizatları verilmiştir. Gecelemek üzere Seymen'e geçilmiş, burada karınlarını doyurmuşlardır (İliev, 2001: 370).

29 Ekim'de Ermeni bölüğü 12. Kırklareli taburu ile birlikte Hasköy'e (Haskovo) doğru yola çıkmıştır. Akşam karanlığında şehre varılmış, gönüllüler burada çeşitli evlere dağılarak konaklamışlardır. 30 Ekim'de Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusuna bağlı tüm birlikler Hasköy ovasına çıkarak düzen almışlardır. Burada törenler yapılmış ve yeminler edilmiştir. Gönüllüler tekrar şehre dönerek gecelemişlerdir. 31 Ekim'de ordu birlikleri cepheye gitmek üzere güneye doğru yola çıkmışlardır. 1 Kasım'da Kırcaali'de konaklamışlar, burada özellikle Ermeni bölüğü, atış eğitimi yapmış, yavaşık düzen talimlerini tekrarlamıştır. 2 ve 3 Kasım'da yola çıkmış ve Karacaköy-Uzun Hamitler mevkiinden geçerek Uzun Hamitlere varılmıştır (Diamandiev, 1938: 4).

Ermeni Gönüllüleri Bölüğü'nün Faaliyetleri

Ordu Komuta Karargâhı, Bulgar ordusunun peş peşe zaferler kazandığı cephedeki durumların süratle değişmesi üzerine, Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusunun 1. ve 2. Tugaylarına Edirne Trakya'sına yayılmaları emrini vermiştir. Bu yayılma sırasında Edirne'yi kuşatan 2. Ordu'nun güney hatlarının da koruma altına alınması hedeflenmiştir. Ermeni Gönüllüleri bölüğünün de içinde bulunduğu 3. Tugay'ın General Nikola Genev komutasında Kırcaali bölgesinde durumu kontrol altında tutması emredilmiştir. 4 Kasım 1912'de Ermeni Gönüllüleri bölüğü ilk savaşlarını yapmıştır. Mestanlı yakınlarında çarpışmalara katılmış ve Edirne bölgesinin Türklerden temizlenmesi için Bulgar topçu birliğine yardım etmiştir. Daha sonra Gönüllüler bölüğü, Türklerin asıl birlikleri ile karşılaşmış, 5 Kasım'da cephedeki Türk birliklerine yaklaşmış, gece olması sebebiyle saldırı ertesi güne bırakılmıştır. Voyvoda Andranik bölük içerisinde sessizce dolaşarak askerlere moral vermiş ve keskin nişancılardan oluşan 15 kişilik bir müfreze kurmuştur (Agayan, 1979: 80-81). 6 Kasım 1912 günü sabahın erken saatlerinde Uzun Hamitler tepelerinde savaş başlamıştır (İliev, 2001: 371).

İki taraf arasında şiddetli çarpışmalar olmuş ve savaş öğlene kadar devam etmiştir. Ermeni bölüğü tehlikeli bölgede savaşmasına rağmen başarılı bir şekilde Türkleri durdurmuştur. En kritik anda ise Voyvoda Andranik'in keskin nişancılarından oluşan müfrezesi Türk askerlerini püskürtmüştür (İliev, 1989: 26). Bu zafer Ermeni Gönüllüleri bölüğüne 7 ölü ve 16 yaralıya mal olmuştur. Makedonya-Edirne Gönüllüler ordusunun 3. Tugay'ı ise toplam 40 ölü 124 yaralı vermiştir (İliev, 2001: 373). Bu arada Ermeni bölüğü

Uzun Hamitler tepesine iyice yerleşmiş, savaşta ölen arkadaşlarını gömmüşler ve tepeden Türk askeri birliklerinin hareketlerini gözlemeye başlamışlardır (Agayan, 1979: 81).

Başka bölüklerde bulunan Ermeniler de Yaver Paşa'nın güçlü kolordusuna karşı kahramanca savaşmışlardır. Özellikle 16 yaşındaki Pagos (Bohos) onbeş saat boyunca en ön saflarda Türklerle savaşmıştır. Teğmen Arşak Torkomyan da iyi bir komutan, istihbaratçı ve diplomat olduğunu göstermiştir. Ertesi gün Ermeni bölüğünün de aralarında bulunduğu birliklere, geri çekilen Türk birliklerini takip emri verilmiş, 25 kilometre yürüme mesafesinde Türk birliklerine rastlamadan Gümülcine ovasına gelmişlerdir. Kısa süre önce burasının boşaltıldığı anlaşılmıştır. Şehre yaklaşınca Ermeni, Rum ve Bulgarlardan oluşan bir heyet onları karşılamıştır. Ermeni bölüğüne 80 ailenin yaşadığı Ermeni mahallesine yerleşme görevi verilmiştir (Agayan, 1979: 81-82).

13 Kasım'da, Yaver Paşa'nın komutasındaki Osmanlı kolordusu Meriç nehrinin Marmara Denizi'ne dökülmeden önce birkaç yöne dağıldığı Merhamlı köyü civarına gelip yerleşmiştir. İki gün sonra da aynı bölgeye Ermeni bölüğü konuşlandırılmıştır. Karşılıklı çarpışmalar sırasında Ermeni bölüğünün yaptığı manevralar ve Kırcalı Bölge Komutanı General Nikola Genev'in başarılı komutası sayesinde Yaver Paşa'nın kolordusu abluka altına alınmış, bir tek kayıp verilmeden Paşa ile birlikte kolordunun tamamının teslim olması sağlanmıştır (Dırvingov, 1919: 313). Böylece sadece Merhamlı köyü yakınlarında yapılan savaşta Türk kolordusundan 9.645 subay ve asker esir alınmış, büyük miktarda ganimet ele geçirilmiştir. Bu ganimetler arasında 9 bin silah, 2 topçu bataryası, 2 makineli tüfek, 1.280 at ve çok miktarda cep hane vardır (Dırvingov, 1919: 318). General Nikola Genev jest yaparak esir alınan kolordu komutanı Yaver Paşa'nın kılıcını iade etmiştir. Daha sonraları Yaver Paşa esir alınması ile ilgili bir Rus gazetesi olan "*Akşam Zamanı'na*" röportaj vermiştir. Paşa, bu röportajda Bulgar askerinin anlayış ve yaklaşımının iyi olmasına çok şaşırıldığını, askerleri asker elbiseleri giymiş subaylar sandığını, Bulgar askerlerinin cephedeki manevra kabiliyeti ve hücumlarının inanılmaz olduğunu, savaşa iyi eğitim alarak hazırlanmış olduklarını itiraf etmiştir (İliev, 1989: 28). I. Balkan Savaşı'nın en önemli olaylarından biri şüphesiz Yaver Paşa'nın esir alınması olmuştur. Çünkü bu sonuç, en az kayıp ve başarılı sevk ve idare ile elde edilmiştir. Türk kolordusunun esir alınması bölgedeki başıbozukların ve çapulcuların zulümlerini azaltmıştır. Bu sırada Edirne kuşatması da devam etmektedir. Esir alma olayı Türk Genelkurmay'ının elini zayıflatmıştır. Mecburen Bulgarların Edirne demiryolunu kullanmalarına izin verilmiş ve Çatalca civarındaki Bulgar ordusuna gerekli yardımların ulaştırılmasına seyirci kalınmıştır.

Bulgar ordusunun İstanbul kapılarına dayanması Osmanlı siyasal iktidarında sarsıntılara sebep olmuştur. Başbakan Gazi Ahmet Muhtar Paşa 29 Ekim 1912'de istifa ettirilmiştir. Kâmil Paşa yeni hükûmeti kurmuştur. Ancak, savaşın kötü gidişatını bu değişiklik de durduramamış, ateşkes yapılması konuşulmaya başlanmıştır. Ateşkes fikrini ise Bulgarlar ciddiye alma-

mışlar ve Çatalca'ya kadar gelip yenildikten sonra kabul etmişlerdir. 28 Kasım 1912'de Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında görüşmeler başlamış, büyük güçlerin de baskısıyla 3 Aralık'ta ateşkes imzalanmıştır (McMillan, 2014: 693). Ancak Yunanistan ve Karadağ savaşı devam ettirmişlerdir. Bulgaristan ile yapılan ateşkese göre Osmanlı Devleti, Bulgarların kuşatması altındaki Edirne'ye yardım göndermekten vazgeçmiş ve bir barış antlaşmasının görüşmelerinin Londra'da yapılmasına razı olmuştur (Uçarol, 1995: 439).

I. Balkan Savaşı'nın sonlandırılması ve tarafların isteklerinin belirlenmesi için 17 Aralık 1912 tarihinde Londra'da "*Büyükelçiler Konferansı*" toplanmıştır. Konferansa Osmanlı Devleti ile Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ, İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve Rusya katılmıştır (Ünal, 1977: 418). Bu konferansta Osmanlı Devletiyle savaşan Balkan devletleri arasındaki sınırların tespit edilmesi, tarafların ileri sürdüğü barış esaslarının görüşülmesi, Osmanlı Devleti'nden ele geçirilen toprakların paylaşılmasından doğan ve büyük devletleri de karşı karşıya getiren anlaşmazlıkların çözülmesi amaçlanmıştır (Hall, 2003: 95).

Osmanlı Devleti başlangıçta "*Büyükelçiler Konferansı'na*" şüphe ile yaklaşmıştır. Bu şüphelilik sebebiyle Hariciye Nazırı Gabriel Efendi Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa'ya bir şifreli telgraf çekerek uyarılarda bulunmuştur. Telgrafa göre; konferansa katılan büyük devletler "Balkan Sorununun" yanı sıra Boğazlar ve Adalar konularını da gündeme getirerek ele almaya çalışacaklardır. Toplantının "Balkan Sorunu" ile sınırlandırılması Osmanlı Devleti açısından önemlidir. Görüşmelerin yakından takip edilmesi ve bilgi verilmesi istenmiştir (Şimşir, 1976: 325). Bu talimat üzerine Büyükelçi Tevfik Paşa İngiltere Dışişleri Bakan Yardımcısı ile temas kurmuş, konferansta görüşülecek konuların henüz tespit edilmediği cevabını almıştır. Barış görüşmelerinin uzun süreceği anlaşılmıştır (Hayta, 2008: 26-32). Katılan taraflar ima edilerek "*toplantıların masada altı iskelet kalıncaya kadar devam edeceği*" esprisinin yapılmasına bile yol açmıştır (McMillan, 2014: 713).

"*Büyükelçiler Konferansı'nın*" ileri safhalarında büyük devletler, Osmanlı Devleti'nden Edirne'yi istemişler, ret cevabı alınca da bir nota vermişlerdir. Bu sırada İstanbul'da iktidar değişmiştir. Mahmut Şevket Paşa Başkanlığında yeni bir İttihat ve Terakki Hükûmeti kurulmuştur (Okur, 2013: 598). Yeni hükûmet de verilen notayı reddedince, savaş yeniden başlamıştır (Kurdakul, 1976: 115).

Savaşla birlikte Ermeni Gönüllüleri bölüğü Dimotoka üzerinden Keşan'a hareket etmiştir. Voyvoda Andranik, arkadaşı Hugas Minasyan ile birlikte Malkara'ya oradan da Tekirdağ'a geçmiştir. Burada yerli Ermenilerden Ermeni Gönüllüleri için yiyecek ve giyecek toplamıştır. Aralık 1912'de Rus Kızılai'yı da Ermeni Gönüllüleri bölüğüne askeri malzeme yardımı yapmış ve yeni üniformalar göndermiştir (İliev, 1989: 28). Ermeni Gönüllüleri bölüğü daha sonra Marmara Denizi kıyısında bulunan Yunan köyü Panados yakınlarına yerleşmiştir. Buraya Türk birliklerinin çıkarma yapmasını engellemeye çalışmakla görevlendirilmiştir. Ancak ön saflarda yer alıp çatış-

maya girdiklerine dair kesin bir bilgi yoktur (Yıldırım, 2014: 130). Kışın zor şartları düşünülerek kendilerine 100 kaput ve 70 pelerin verilmiştir (İliev, 2001: 374).

6 Ocak 1913'te Tekirdağ'da yaşayan Ermenilerin daveti üzerine Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusunun 3. Tugay'ı ve Ermeni Gönüllüleri bölüğü burayı ziyaret etmiştir. O gün sabah saat 9.00'da Bulgar ordusu şehre girmiştir. En önde 3. Tugay komutanı Yarbay Aleksandır Protogerov kurmay heyeti ile birlikte yürümüş onun arkasında ise Voyvoda Andranik ve Ermeni Gönüllüleri bölüğü yer almıştır. Kortej Ermeni kilisesine kadar gelmiştir. Burada Yarbay Aleksandır Protogerov Ermeni bölüğüne bir konuşma yapmıştır. Protogerov konuşmasında, bu günün en büyük bayram olduğundan, savaşta üstün başarı gösterenlere kahramanlık madalyası verileceğinden söz etmiş, Ermeni bölüğünün Uzun Hamitler ve Balkan Toresi savaşlarındaki kahramanlığından bahsetmiştir (Agayan, 1979: 83). Sınırlı sayıdaki madalyalar bölük adına Ermeni Gönüllüleri bölüğü Voyvodası Andranik'e verilmiştir (Yıldırım, 2014: 128; İliev, 1989: 29). Madalyayı takan 3. Tugay komutanı Yarbay Protogerov bir konuşma daha yapmıştır. Yarbay, kahramanlarına değer veren, saygı duyan bir halkın hiçbir zaman ölmeyeceğini, bu halkın geleceğinin aydınlık, kurtuluşunun yakın olduğunu söylemiş, *"Yaşasın Andranik"* diye bağirmiştir. Daha sonra Ermeni Kulübü'nün verdiği yemek yine törenler eşliğinde yenilmiş, burada da çeşitli konuşmalar yapılmış ve Ermenilerin geleceğinden söz edilmiştir. En sonunda sözü Andranik almış, *"Bulgar ordusunun zaferlerini kutladığımız şu anda ben düşman kurşunlarıyla aramızdan ayrılan arkadaşlarımızı anıyorum. Onlar kahramanca öldüler. Biz de onların arkasından gitmeye hazırız. Ölen kahramanların anıları daima yaşasın"* demiştir (Yıldırım, 2014: 128; Agayan, 1979: 83; İliev, 1989: 30). I. Balkan Savaşı'nın en kritik döneminde Ermeni bölüğünün faaliyetleri ile bunlara açık destek veren Tekirdağ'daki Ermenilerin Osmanlı Devleti'ne karşı yaptıkları işbirliği ve ihanetleri gözlerden kaçmamıştır.

26 Ocak 1913 tarihinde Şarköy yakınlarında Hurşit Paşa komutasındaki 10. Kolordu birlikleri çıkarma yapmaya başlamıştır. 6 savaş gemisi ve birçok torpido gemisi eşliğinde yapılan çıkarmayı Enver Paşa yönetmiştir. Çıkarma birlikleri şehrin üç kilometre güneybatısına konuşlanmışlardır. Burada Makedonya-Edirne Gönüllüler ordusunun 1. ve 3. Tugayları ile karşılaşmışlar, çatışmalar yaşanmıştır. Bu sırada Ermeni Gönüllüleri bölüğü stratejik özelliği olan Sveti İliya tepesini korumakla görevlendirilmiştir. Çatışmalar öğleden sonra da devam etmiştir. Enver Paşa komutasındaki 10 bin kişilik bir Türk ordusu Şarköy'ü ele geçirmiş Edirne'ye yönelmiştir. Bunun üzerine 28 Ocak 1913'te General Nikola Genev Gönüllü taburlarını cepheye sürmüştür. Burada Ermeni bölüğü iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan birisinin görevi Şterna köyünü ele geçirip Mürefte, Heraklitsa, Sveti İliya ve Araplı'daki diğer birliklerle buluşmak olmuştur (İliev, 2001: 376). Edirne yönüne giden Türk ordusu Makedonya-Edirne Gönüllü ordusu ile Ermeni bölüğü tarafından durdurularak geri püskürtülmüştür (Agayan, 1979: 84).

Şarköy Savaşı'nın kazanılmasından sonra Ermeni Gönüllüleri bölüğü yeniden Marmara Denizi kıyısına konuşlandırılmıştır. Burada karakol görevi üstlenmiştir. 21 Nisan 1913'te Ermeni Gönüllüleri bölüğü Makedonya'ya gönderilmiştir (Agayan, 1979: 84). Yolda Londra Barış Antlaşması'nın imzalandığı öğrenilmiş (Eyicil, 2005: 225), Koçani'ye varan Ermeni Gönüllüleri bölüğünün silah ve teçhizatları teslim alınarak bölük dağıtılmıştır (İliev, 2001: 377).

Savaş sırasında kazanılan başarılar ve gösterilen kahramanlıklardan dolayı birçok gönüllü Ermeni askeri madalyalarla mükâfatlandırılmıştır. 3. derece kahramanlık madalyası onbaşı Rahatsık Ohanesyan'a; 4. derece kahramanlık madalyası genç çavuşlar Minas Ohanesyan, Minas Matkusyan ve Sarkis Armagyan ile erler Aslan Murdyan, Kevork Bedrosyan, Ohanes Bedrosyan, Şand Emmekçyan, Gaspar Tamasyan, Nigohos Garabedian, Taçat Mardrosyan, Ervent Aturyan, Humayak Tanosyan, Adran Azaryan, Kirkos Tarasyan, Bedros Agopyan, Manuk Kevorkyan, Garabet Karakoçyan, Kevork Eskedryan, Aram Ter Minosyan, Garnik Ayrabedian, Stepan Ter Asaduryan, Tatevos Agopyan, Garnik Stepanyan ve Artak G. Martanyan'a; savaşa hizmetleri dolayısıyla da gümüş madalya erler Arpasiyan Sutinyan, Araş Handjan, Piliboş Nisiviyan, Asiparuş Nigiyasyan, Toros Muradyan, Garabet Paşakalyan, Tardik Elengdjiyan ve Malardiç Çuheryan'a verilmiştir (İliev, 1989: 31). Ermeni Gönüllüleri bölüğü bayrağına da kahramanlık madalyası takılmıştır (Yıldırım, 2014: 138; İliev, 2001: 376).

Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu komutanı General Nikola Genev, 31 Ağustos 1913'te Ermenilere savaşa katılım belgelerini verirken yaptığı konuşmada, Gönüllüler bölüğünün başta elbise noksanlığı, silah ve teçhizatlarındaki eksikliklere rağmen disiplin ve ciddiyetten kopmadan katıldıkları savaşlarda üstün başarı gösterdiklerini söylemiş; Mestanlı, Uzun Hamitler, Balkan Toresi, Merhamlı ve Şarköy savaşlarında Ermeni bölüğünün Bulgaristan için kayıplar verdiğinden bahsetmiş, bu kayıpların hatıralarını yaşatmak için Mestanlı'ya bir anıt yapılarak kitabesine ölenlerin isimlerinin yazılacağı sözünü vermiştir (İliev, 2001: 378).

Aslında tıpkı General Genev'in Ermeni bölüğü ile ilgili yaptığı övücü konuşmaların gerçekte ilgisinin olmaması gibi Bulgar ordusu içindeki söz konusu bölük hakkında kullandığımız Bulgarca kaynakların tamamında abartılı ve gerçek dışı bilgilere yer verildiği görülmektedir. Bunun sebebi Ermeni ve Bulgar halklarında Türklere karşı düşmanlık duygularını arttırmak, "ortak düşmana" karşı işbirliğini sadece savaş zamanlarında değil diğer zaman ve konularda geliştirmeye çalışmaktır. Hâlbuki I. Balkan Savaşı'nda Ermeni bölüğünün yaptıkları hakkında bölüğü denetlemekle görevli Yarbay Protogerov tam aksi bilgiler vermektedir (Yıldırım, 2014: 139). Protogerov'un tespit ettiği olayların bir tanesi Ermeni bölüğündeki 78 askerin bölük komutanı aleyhinde, onun komutanlıktan alınması ile ilgili verdikleri dilekçedir (DVIA, f. 437, op. II, a. e. 1, l. 83-84). Askerler bu dilekçelerinde komutanlarının kendilerine "casus, haydut" gibi sözlerle hakaret ettiklerini, başlarında bulunan voyvodaları Andranik Ozanyan'a da saygısızlık yapıldı-

ğini söylemişlerdir. Bölükte bir iktidar kavgası olduğunu fark eden Protogorov şikâyetçi askerlere yönelik bir konuşma yapmış, telkin ve yalan kurbanı olduklarını söylemiş ve bu provokasyonu yapanların bulunarak 50 sopa ile cezalandırılmalarını istemiştir. Ayrıca, Ermeni bölüğündeki onbaşı Aram Belikyan, Amazas Balsacıyan ve Sohrap Çengolyan'ın tutuklanarak askeri mahkemeye verilmesini emretmiştir. Avedis Monitagan, Vartan Uvevsesyan, Parunak Azaryan, Arut Agolyan ve Ervagad Saryaboyacıyan'a 25 sopa vurulmasını söylemiştir. Astsubay Bohos Magırdıçyan, Ohanes Bedrosyan, Aram Belikyan, Kandil Sohagyan, Kevork Bedrosyan, Aslan Muradyan, Arutgon Agolyan, Zakar Hacaduryan ve Markaz Kevorkyan'ın rütbelerini söktürmüştür (DVIA, f. 437, op. II, a. e. 1, l. 84).

Yine Ermeni bölüğü askerlerinin, son zamanlarda hırsızlık olaylarının artması üzerine sırt çantalarının arandığı belgelerle sabit olmuş, Ermenilerin disiplinsizlikleri dile getirilmiştir. Keza Andranik Ozanyan, Hugas Minasyan, Garabet Baronyan ve Tilabos Nişanyan'ın ev izninden döndüklerine dair kayıtlar (DVIA, f. 437, op. II, a. e. 1, l. 60); kendilerine görev verilen bazı Ermenilerin işgal edilen Trakya'daki köy ve kasabalara gidip Türklere katliam yaptıkları izlenimi vermiştir. Türk askerlerinin geri çekilirken bırakmak zorunda kaldıkları askeri malzemeleri de bu Ermenilerin ele geçirerek, daha sonraları çıkarılacak olan isyanlarda kullanmak için Anadolu'daki Ermeni isyancılarına göndermeleri ihtimali de söz konusu olmuştur (Yıldırım, 2014: 136).

Bulgar ordusundaki Ermeni bölüğünün savaş sırasında sivil halka zulüm yaptığını Troçki de tespit etmiştir. Troçki Sofya'da bulunduğu sırada cepheden gelen 20 kadar Ermeni yaralıya rastlamış ve onlarla görüşmüştür (Yıldırım, 2014: 132). Anlatılanlara göre Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu Türk mevzilerine girince hiçbir direnişle karşılaşmamış, aksine yüzlerce ölü ile düzinelerce yaralı subay ve er bulmuşlardır. Yaralıları esir almamışlar, ilerlemelerini ağırlaştıracağı düşünülerek verilen emre uymuşlar ve hepsini orada öldürmüşlerdir. Yaralı bir Ermeni askeri "...o iş hakkında bana bir şey sormayın. O silahsız, sakatlanmış, yarı-ölü adamları nasıl öldürdüğümüzü hatırlamaya dayanamıyorum..." demiştir (Troçki, 1995: 296). Gönüllüler ordusu ile birlikte Ermeni bölüğü de terkedilmiş Türk köylerine saldırmış ve savunmasız sivil halkı katletmişlerdir (Yıldırım, 2014: 132). Bu konu ile ilgili Osmanlı Devleti'nin kayıtlarında da bilgilere rastlanmaktadır. Bu bilgilere göre; Ermeni bölüğü içerisindeki Ozanyan ve çetesi Rumeli'nde, Edirne, Keşan, Malkara ve Tekirdağ'daki çaresiz Müslüman kadınlarını ve çocuklarını öldürmüş, ihtiyarları camilere doldurup diri diri yakmış ve camileri kiliselere dönüştürmüştür (Ermeni Komitelerinin Emelleri, 2001: 79). Daha geç tarihli bir başka raporda ise Ozanyan'ın Balkan Savaşları sırasında Müslüman Türk halkına zulüm ve katliamlar yaptığından bahsedilmektedir (Yıldırım, 2014: 133).

Ermeni Gönüllüleri bölüğünün dağıtılmasından sonra bu bölükte görev alan Ermenilerin bir kısmı Bulgaristan'a yerleşmişlerdir. Bulgaristan onların ikinci vatani olmuştur (Armenskata Rota v Osvoboditelnata Voyna

1912-1913, 1914: 127). Varna'da yaşamaya başlayan Andranik Ozanyan'a Bulgar Hükûmeti 1 Ocak 1913 tarihinde Bulgar vatandaşlığı vermiştir. Bulgar ordusunda teğmen rütbesine yükseltilmiştir. Emekli maaşı almaya hak kazanmıştır. Ayrıca savaşta gösterdiği kahramanlıklar sebebiyle 4. ve 3. derece gümüş madalya (Agayan, 1979: 86) ile 2. derece cesaret madalyası ile ödüllendirilmiştir (DVIA, f. 437, op. I, a. e. 2, l. 41).

Sonuç

Balkan Savaşları genel olarak I. ve II. Balkan Savaşı olarak adlandırılmaktadır. Ancak süreci üç bölümde değerlendirmek de mümkündür. Birinci bölüm, Karadağ'ın fiili olarak Osmanlı sınırlarını ihlal ettiği 17 Ekim 1912 tarihinden itibaren başlatılabilir ve 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması'nın imzalanması ile sona erdirilebilir. Bu bölüm de kendi içinde 17 Ekim-28 Kasım 1912 tarihleri arasındaki savaş devresi, 28 Kasım 1912-23 Ocak 1913 ateşkes ve barış görüşmeleri devresi, 23 Ocak-30 Mayıs 1913 anlaşma girişimleri ve Londra Barış Antlaşması'nın imzalanması devresi şeklinde tasnif edilebilir. İkinci bölüm 30 Mayıs 1913 tarihinden sonraki iki aylık bir barış dönemidir. Üçüncü bölüm, bu iki aylık dönemden sonra Balkan Devletlerinin, Osmanlı Devleti'nden aldıkları toprakları paylaşamamalarından kaynaklanan savaştır. Birinci bölümde savaşın Balkan İttifakı'nın karşısında Osmanlı Devleti vardır. Üçüncü bölümde ise birbirlerine düşmüşlerdir.

Bulgaristan, ordusundaki asker mevcudunun çok küçük bir bölümünü oluşturan Ermeni Gönüllüleri bölüğünü kurmuş, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa göndermiş, Tekirdağ ve Şarköy civarına konuşlandırmıştır. Savaşın gidişatına göre Ermeni bölüğüne veya bölük içindeki güvenilir Ermenilere gizli görevler vermiştir. Bu Ermeniler savaş dışı uygulamalarla sivil halka yönelik zulümler ve katliamlar yapmışlar, Türklere karşı iflah olmaz düşmanlıklarını tekrarlamışlardır. Bulgaristan'ın bu savaşta Ermeni bölüğü oluşturmasındaki asıl amacının askeri ihtiyaçtan kaynaklanmadığı anlaşılmaktadır. Yine Ermeni çetecilerin Makedonya-Edirne Gönüllüleri ordusu içerisinde yer almış olmaları, bu ordudaki Makedon-Bulgar komitacıları ile Osmanlı Devleti'ne karşı işbirliği içinde bulunmaları "isyan kardeşliğini" pekiştirmek ve cepheyi genişletmek amaçlıdır. Keza Ermeni Gönüllüleri bölüğü söz konusu edildiğinde, II. Balkan Savaşı'nı beklemeden I. Balkan Savaşı'nın hemen sonrasında, 27 Mayıs 1913 tarihinde, bölüğün terhis edilerek dağıtılması da bu savaşta sadece Osmanlı Devleti'nin hedef alındığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Belgeleri: Dirjaven Voenen İstoriçeski Arhiv/DVIA (Bulgaristan Askerî Tarih Arşivi)

DVIA, f. 437, op. II, a. e. 1, l. 83-84.

DVIA, f. 437, op. II, a. e. 1, l. 60.

DVIA, f. 437, op. I, a. e. 2, l. 41.

II. Eserler:

AGAYAN, Tsagur P. (1979). "Armenskata Rota v Osvoboditelnite Boeve na Bilgarskiya Narod", *İstoriçeski Pregled*, No: 3: 76-86.

AGUKYAN, Stepan (2001). "Bilgarskite Zemi-Vtora Rodina Na Preselilite Se Armentsi i Rodina Na Potomtsite İm", *Bilgari i Armentsi Zaedno Prez Vekovete*, Tsentur za İzsledvaniya na Bilgarite, Eparhiyski Sivet na Armenskata Apostoliçeska Tsirkva, Tangra TanNakRa İK, Sofya: 121-145.

Armenskata Rota v Osvoboditelnata Voyna 1912-1913 (1914). Haskovo.

Balkanskata Voyna ili Ruskata Oranjeva Kniga (1914). Sofya: Peçatnitsa Vitoşa.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt II, Kısım I, Ankara: TTK. Yay.

DIRVİNGOV, Petır (1919). *İstoriya na Makedono-Odrinskoto Opılçeniye*, Tom I, Sofya: Voенno İzdatelstvo.

DİAMANDİEV, Angel (1938). "Armenskata Rota Prez Balkanskata Voyna", *Bilgarski Dobrovolets*, God. 4, Mart, No: 3, Sofya: 5-6.

DİMİTROV, İlço-Minço Lalkov (Ed.) (1981). *Kratka İstoriya na Bulgariya*, Sofya: İzdatelstvo Nauka i İzkustvo.

Ermeni Komitelerinin Emelleri ve İhtilal Hareketleri, Meşrutiyetten Önce ve Sonra (2001). (Yay. Haz.) Mehmet Kanar, İstanbul: Der Yay.

EYİCİL, Ahmet (2005). *Siyasî Tarih (1789-1939)*, Ankara: Gün Yay.

GARABEDYAN, Agop (2001). "Sıtrudniçestvo i Sivmestni Deystviya Mejdu Armenskoto i Bilgarskoto Osvoboditelno Dvijenie v Kraya na XIX. Vek i Naçaloto na XX. Vek", *Bilgari i Armentsi Zaedno Prez Vekovete*, Tsentur za İzsledvaniya na Bilgarite, Eparhiyski Sivet na Armenskata Apostoliçeska Tsirkva, Tangra TanNakRa İK, Sofya: 331-359.

GİNÇEV, G. (1982). "Çujdentsite v Bilgarskata Armiya Prez Balkanskata Voyna (1912-1913)", *Voyenno İstoriçeski Sbornik*, Sofya, No: 4.

GÜNAY, Nejla (2015). *Zoraki İttifaktan Yol Ayrımına İttihat-Terakki ve Ermeniler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

HALAÇOĞLU, Ahmet (1995). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara: TTK Yay.

HALL, Richard C. (2003). *Balkan Savaşları 1912-1913, I. Dünya Savaşının Provası*, Çev. M. Tanju Akad, İstanbul: Homer Kitabevi.

HAYTA, Necdet (2008). *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı, (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay. 9-88.

- İLİEV, İliya (1989). *Armenskata Dobrovolçeska Rota v Balkanskata Voyna 1912-1913*, Sofya: Voenna İzdatelstvo.
- İLİEV, İliya (2001). "Çedata na Armenskiya Narod za Svobodata na Bilgariya", *Bilgari i Armentsi Zaedno Prez Vekovete*, Sofya: 360-383.
- İstoriya na Bilgariya s Nyakoi Premilçavani Dosega İstoriçeski Fakti*, (1993). (Der.) Petır Konstantinov, Sofya: İzdatelstvo "Feniks".
- KAMİL, İbrahim (2014). "Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Abdülhamid Suikastına Ermeni-Bulgar İşbirliği ve Terörü (1877-1905)", *Yeni Türkiye, Ermeni Meselesi Özel Sayısı-II*, Yıl 20, Sayı 61, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara: 1587-1617.
- KOCABAŞ, Süleyman (2014). "Ermeni Meselesi Hakkında Duyduklarım ve Gördüklerim", *Yeni Türkiye, Ermeni Meselesi Özel Sayısı-I*, Yıl 20, Sayı 60, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara: 594-597.
- KRİKORYAN, Rupen (2001). "Armenskata Obştnost v Bilgariya", *Bilgari i Armentsi Zaedno Prez Vekovete*, Tsentır za İzsledvaniya na Bilgarite, Eparhiyski Sivet na Armenskata Apostoliçeska Tsirkva, Tangra TanNakRa İK, Sofya: 414-422.
- KURDAKUL, Necdet (1976). *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Orta Doğu'ya Belgelerle Şark Meselesi*, İstanbul: Dergâh Yay.
- LALKOV, Milço (1982). *Balkanskata Voyna 1912-1913*, Sofya: İzdatelstvo na Oteçestveniya Front.
- LAZAROV, İvan-Plamen Pavlov-İvan Tütündjiev-Milko Palangurski (1999). *Kratka İstoriya na Bilgarskiya Narod*, Sofya: İzdatelska Kışta "Anubis".
- MANÇEV, Kristö (1999). *Natsionalniyat Vıpros na Balkanite*, Sofya: Akademiçno İzdatelstvo Prof. Marin Drinov.
- MCMILLAN, Margaret (2014). *Barişa Son Veren Savaş*, 1. basım, İstanbul: Alfa Yay.
- MUSTAFAYEV, Beşir (Haziran 2013). "Cihan Hâkimiyetini Moskoflara Öğütleyen Deli Petro'nun Vasiyetnamesi ve Ermenistan Devletinin Kurulmasında Etkisi", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 4, S. 11, Mersin: 17-27.
- MUSTAFAYEV, Beşir (2012). "Nahçıvan Olayları ve General Andranik Ozanyan'ın Nahçıvan'daki Katliamı (Arşiv Belgelerinin İzinden)", *Atatürk Üniversitesi Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S. 47, Erzurum: 277-302.
- MUSTAFAYEV, Beşir (2013). "Tarihte Ermeni Terörü ve Uzantıları (Taşnak, Hınçak, Ramgavar, JCAG, NAR, ASALA, PKK, Ermeni Devleti ve Lobisi)", *Azerbaycanlıların Soyqırımı Arxiv Senedlerinde, I. Beynelxalq Elmi Konfransın Materialları*, Azerbaycan Respublikası Tehsil Nazirliyi Azerbaycan Universiteti, Bakü: 203-211.
- NİKOLOVA, Vidka (2001). "Sreşta Na Sıçovetsi", *Bilgari i Armentsi Zaedno Prez Vekovete*, Tsentır za İzsledvaniya na Bilgarite, Eparhiyski Sivet na Armenskata Apostoliçeska Tsirkva, Tangra TanNakRa İK, Sofya: 403-413.

- OKUR, Mehmet (2006). "Balkan Savaşları", *Balkanlar El Kitabı, 1. C., Tarih, 2.* Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara: 595-606.
- Osmanlı Belgelerinde Ermeni İsyancıları (1878-1895)*, I, (2008). (Yay. Haz.) Recep Karacakaya, Hüseyin Özdemir, Aziz Mahmut Uygun, Numan Yekeler, Mustafa Çakıcı, Yılmaz Karaca, Salih Kahraman, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- PETROV, Todor (2008). "Sıstav i Zagubi na Voyuvaştite Sili Prez Balkanskata Voyna 1912-1913", *KLÍO, Sbornik v Çest na 65 godişninata na st.h.s. Milen Kumanov*, Fondatsiya Arete – Fol, Sofya: 485-500.
- RADOSLAVOV, Vasil (1993). *Bulgariya i Svetovnata Kriza*, Vtoro Fototipno İzdanie, Sofya: İzdatelstvo na Bilgarskata Akademiya na Naukite.
- STANEV, Nikola (1992). *İstoriya na Nova Bulgariya, 1878-1941*, Sofya: İzdatski Tsentr "İvan Vazov".
- ŞAŞMAZ, Musa (2013). *İngiliz Konsolosları ve Ermenilerin Katliamı İddiaları (1878-1914)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
- ŞİMŞİR, Bilal N. (1976). *Ege Sorunu, Belgeler (1912-1913)*, C. I, Ankara: TTK Yay.
- ŞİMŞİR, Bilal N. (2007). *Ermeni Meselesi (1774-2005)*, Ankara: Bilgi Yay., 4. Basım.
- TODOROV, Nikolay (1979). *Bulgaristan Tarihi*, Çev. Veysel Atayman, İstanbul: Öncü Kitabevi, 1. Baskı.
- TROÇKİ, Lev (1995). *Balkan Savaşları*, Çeviren Tansel Güney, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 1. Baskı.
- UÇAROL, Rifat (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*, 4. baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- URAS, Esat (1987). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul: Belge Yay., 2. Baskı.
- ÜNAL, Tahsin (1977). *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, Ankara: Emel Yayınları.
- YILDIRIM, Bülent (2012). "I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan Ordusu'nda Taşnak Komitecisi Antranik Ozanyan ve Faaliyetleri", *Balkan Savaşları'nın 100.Yılı, Uluslararası Balkan Sempozyumu, Bildiriler*, İstanbul: 11-13 Mayıs 2012, Bağcılar Belediyesi: 282-295.
- YILDIRIM, Bülent (2014). *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri (1890-1918)*, Ankara: TTK Yay.